

Дем'янчук О. І.,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів Національного університету "Острозька академія"

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

У статті розкрито методологічні підходи до визначення сутності фінансового потенціалу місцевих бюджетів. Вказано на домінування ресурсної концепції обґрунтування категорії "фінансовий потенціал", за умови відсутності системного підходу. У статті подано власне визначення фінансового потенціалу місцевих бюджетів та обґрунтовано його складові.

Ключові слова: фінансовий потенціал місцевих бюджетів, складові фінансового потенціалу, значення фінансового потенціалу місцевих бюджетів у впровадженні програмно-цільового методу бюджетного планування.

В статье раскрыто методологические подходы к определению сущности финансового потенциала местных бюджетов. Указано на превосходство ресурсной концепции в определениях категории "финансовый потенциал", в условиях отсутствия системного подхода. В статье предоставлено собственное определение финансового потенциала местных бюджетов и его составляющих.

Ключевые слова: финансовый потенциал местных бюджетов, составляющие финансового потенциала, значение финансового потенциала местных бюджетов в условиях реализации программно-целевого метода бюджетного планирования.

The article reveals methodological approaches to determining the nature of the financial capacity of local budgets. The author points to the dominance of the resource concept of proving category "financial capacity" in the conditions of the absence of systematic approach. The article contains the actual definition of the financial capacity of local budgets and proves of its components. It also determines the importance of this study in the introduction of program-oriented budget planning.

Keywords: financial capacity of local budgets, the components of financial potential, the value of the financial capacity of local budgets in the introduction of program-oriented method in budget planning.

Постановка проблеми. Базовою і необхідною умовою достатнього фінансового забезпечення місцевих бюджетів є формування стабільних джерел фінансових ресурсів. На практиці, в процесі бюджетних реформ, це можливо за рахунок виявлених резервів фінансових ресурсів, які зосереджені як у власних, так і закріплених доходах місцевих бюджетів. Постійне домінування та зростання питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України зумовлює дослідження питання сутності фінансового потенціалу місцевих бюджетів та його складових, яке є сьогодні актуальним, оскільки дасть можливість визначити основні напрями формування бюджетної політики на місцях і забезпечить на належному рівні виконання бюджетних видатків.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у дослідження категорії "фінансовий потенціал" та його складових здійснили зарубіжні та вітчизняні вчені. Так, в економічному словнику за ред. А. І. Архіпова фінансовий потенціал розкрито з макроекономічного погляду як сукупність наявних грошових засобів держави, які можуть бути використані для вирішення якого-небудь завдання, у тому числі засоби, отримані шляхом перерозподілу з одних галузей в інші без переходу критичних меж, тобто без загрози загибелі, руйнування галузей, з яких вилучають фінансові ресурси [8]. Аналогічно, як сукупна можливість держави, його ланок, у тому числі економіки, її комплексів, галузей і підприємств створювати і використовувати різноманітні фонди грошових засобів, включаючи централізовані й децентралізовані, з метою виконання своїх завдань і забезпечення умов відтворення національного господарства і суспільства розкриває сутність фінансового потенціалу П. В. Олейнік [5]. С. С. Шумська стверджує, що фінансовий потенціал є сукупністю фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними в межах часового періоду розгляду, що у цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом [8]. Зокрема таке трактування відображає фінансовий потенціал з точки зору ресурсної концепції.

Досить широке коло науковців присвячують свої праці дослідженню регіонального аспекту сутності фінансового потенціалу. Так, Г. В. Возняк обґрунтовує фінансовий потенціал регіону як сукупність фінансових ресурсів, які є в розпорядженні регіональних органів влади та використовуються з метою забезпечення соціально-економічного (поступального) розвитку регіону [3]. Ю. І. Булатова більш детально зазначає на його складові, стверджуючи, що це сукупність залучених та сформованих у результаті господарської діяльності фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження працюючих

у регіоні суб'єктів економічних відносин і зумовлюють досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону [1]. О. О. Єрмакова ж зазначає, що фінансовий потенціал регіону – не тільки фінансові ресурси, якими розпоряджається регіон у цей момент часу, а й ті фінансові ресурси, які можуть бути залучені для виконання функцій регіональних органів влади [4]. Є й інші підходи, так, Ю. В. Пасічник досліджував важливу його складову – бюджетний потенціал, який забезпечує економічне зростання як держави в цілому, та і регіону, і доводив, що це є реальні можливості максимального використання ресурсів бюджетної системи протягом визначеного періоду часу [7].

Постановка завдання. Виходячи із методологічного дослідження поняття "фінансовий потенціал", ми вказуємо на те, що в дослідженнях відсутній на сьогодні системний підхід розгляду цієї категорії на рівні місцевого бюджету. Саме тому метою нашого дослідження є обґрунтування сутності категорії "фінансовий потенціал місцевих бюджетів" та його основних складових.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи результати проведеного аналізу, сутність фінансового потенціалу місцевого бюджету, на нашу думку, можна розкрити через сукупність реальних можливостей місцевого бюджету у формуванні власних та закріплених фінансових ресурсів, а також ресурсів акумульованих на муніципальному фінансовому ринку і переданих у процесі міжбюджетних відносин. На наш погляд, фінансовий потенціал місцевого бюджету є базою (основою) для його фінансового забезпечення, а тому дослідження його складових дає можливість визначити додаткові резерви у формуванні достатніх фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Так, доходи місцевих бюджетів, згідно з бюджетною класифікацією, поділяються на чотири групи: податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом та трансферти. Визначаючи потенційні можливості кожної із складових, ми можемо назвати такі складові фінансового потенціалу місцевих бюджетів:

а) податковий потенціал, який у процесі реформування податкової системи містить такі потенційні резерви:

– у надходженнях від податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки (за умови знання значної кількості податкових пільг);

– у недонадходженнях від податку на доходи фізичних осіб, що зосередженні в тінізованих доходах населення у вигляді заробітної плати, квартирної орендної плати, доходів від неофіційних платних послуг репетиторства та ін.;

– у суттєвому наростанні частки орендної плати у структурі плати за землю;

– у недонадходженнях з сплати єдиного податку, за умов значного переміщення сфери малого та середнього бізнесу в тінь;

– у втратах від неефективного оподаткування сфери використання природних надр і ресурсів;

б) неподатковий потенціал, в умовах регулювання комунальної форми власності, її ефективного використання та сприяння розвитку підприємницької діяльності забезпечує формування таких потенційних резервів:

– доходи від зарахування плати за ліцензії, що видаються місцевими органами влади;

– резерви від доходів підприємств комунального господарства за умови формування нових фінансових відносин у сфері комунального господарства;

– резерви від здійснення підприємницької діяльності;

– резерви у доходах від адміністративних зборів та платежів (за умови повернення до місцевих бюджетів 50% від адміністративного штрафу у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху), а також у доходах від некомерційної господарської діяльності;

– резерви у власних надходженнях бюджетних установ, які на сьогодні у складі цієї групи займають найбільшу частку – 75,3% [2];

в) потенціал у доходах від операцій з капіталом містить найменші потенційні резерви, в останні роки надходження в цій групі доходів у місцевих бюджетах скоротилась на 28,4%, основною причиною стало скорочення доходів від відчуження та продажу майна комунальної власності на 53,6% [2];

г) бюджетний потенціал як складова фінансового потенціалу місцевих бюджетів відображає потенційні резерви:

– у процесі формування бюджету розвитку, за умови зарахування до його доходів повного обсягу надходжень від єдиного податку, а тому зростання можливостей збільшувати обсяги капітальних видатків для забезпечення соціально-економічного розвитку територіально-адміністративної одиниці;

– зростання обсягів міжбюджетних трансфертів у процесі впровадження програмно-цільового методу бюджетного планування, який передбачає розробку цільових бюджетних програм, з оцінкою результативності та ефективності використання коштів місцевих бюджетів;

г) ресурсний потенціал, який відображає потенційні резерви: у процесі активізації діяльності реального виробництва на територіальному рівні, що, своєю чергою, забезпечує формування валового регіонального продукту та підвищує показники податкоспроможності регіону, відповідно зростає рівень децентралізації бюджетних коштів у місцевих бюджетах;

Розглядаючи доходи місцевих бюджетів за способами, на основі яких вони формуються, варто визначити, що фінансовий потенціал місцевих бюджетів відображає поєднання таких складових:

– власний потенціал, що формуються на території, підвідомчій відповідному місцевому органу влади згідно з його рішеннями, і оскільки його частка у місцевих бюджетах, на жаль, залишається незначною, основний резерв, на наш погляд, міститься у доходах комунальних підприємств, які також у період кризи та післякризовий період є переважно збитковими і сьогодні частка збиткових підприємств становить 49,7% [6], що вимагає зміни формування фінансових відносин у сфері комунального господарства;

– закріплений потенціал, який формується на основі доходів, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі або за єдиною часткою для всіх регіонів. У цій складовій фінансового потенціалу місцевого бюджету домінуючу роль відіграють потенційні можливості формування надходжень від податку на доходи фізичних осіб, тому лише за умови зростання реальних доходів населення, у частині, зокрема, заробітної плати та збільшення робочих місць у територіально-адміністративній одиниці, що забезпечує зарахування частини цього податку за місцем розташування робочого місця, можна забезпечити нарощування закріпленого потенціалу;

– позиковий потенціал містить резерви можливостей залучення місцевих позик до місцевих бюджетів, проте лише за умови розвитку ринку муніципальних позик (якого як сегмента ринку фінансових послуг в Україні практично не функціонує, тому епізодичні позикові відносини в межах яких окремі міські бюджети залучали позикові кошти за умови емісії муніципальних цінних паперів, не підтвердили своєї позитивної результативності та ефективності, і, як завжди, ці кошти були використанні або на поточні видатки, або на витрати, пов'язані з погашенням попередніх місцевих позик);

– інвестиційний потенціал містить потенційні резерви у залученні інвестиційних коштів в умовах розробки та реалізації інвестиційних програм паралельно з розробленими бюджетними програмами соціально-економічного розвитку, які забезпечують співфінансування реалізації соціальних проектів за рахунок бюджетних та інвестиційних коштів;

– потенціал добровільних та благодійних внесків містить значні резерви у залученні добровільних та благодійних внесків населення та суб'єктів господарювання до місцевого бюджету, з метою капітальних видатків на покращення соціальної інфраструктури населеного пункту, його благоустрою (наприклад, витрати на ілюмінації на новорічні свята центральних площ міст у зарубіжних країнах забезпечують за рахунок благодійних внесків до місцевого бюджету населення та підприємців).

Висновки. Таким чином, фінансовий потенціал місцевих бюджетів – це сукупність потенційних можливостей у формуванні достатніх доходів місцевих бюджетів та раціональному їх використанні з метою забезпечення належного рівня соціально-економічного розвитку територіально-адміністративної одиниці та сфер, які фінансуються з цього рівня бюджету. За умови активізації залучення потенційних резервів кожної складової фінансового потенціалу місцевих бюджетів в Україні можна в найближчій перспективі забезпечити зростання рівня децентралізації фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню рівня їх самодостатності.

Література:

1. Булатова Ю. И. Формирование финансового потенциала инвестиционной деятельности субъекта Российской Федерации : автореф. дис... канд. экон. наук / Ю. И. Булатова. – Оренбург, 2011. – 21 с.
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / [І. Ф. ПЦербина, А. Ю. Рудик, В. В. Зубенко, І. В. Самчинська та ін.]; ІБСЕД, Проект “Зміщення місцевої фінансової ініціативи”, USAID. – Київ : 2011. – 96 с.
3. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки [Електронний ресурс] / Г. В. Возняк. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm.
4. Ермакова Е. А. Финансовый потенциал региона: стратегия формирования и использования : дис... канд. экон. наук / Е. А. Ермакова. – Саратов, 2001. – 182 с.
5. Олейник П. В. Формирование финансового потенциала инвестирования экономики региона : автореф. дис. канд... экон. наук / П. В. Олейник. – Москва, 2009. – 19 с.
6. Соціально-економічний розвиток України за 2011 рік. – Державна служба статистики України. – К. : ДССУ. – 2011. – 31 с.
7. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 642 с.
8. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55-64.
9. Экономический словарь / под ред. А. И. Архипова. – М. : Проспект, 2001. – 190 с.